

Саша В. Мијалковић¹
Криминалистичко-полицијски универзитет,
Департман криминалистике,
Катедра безбедносних наука
Београд (Србија)

316.485.26
Оригинални научни рад
Примљен 20/12/2023
Прихваћен 29/12/2023
doi: [10.5937/socpreg57-48337](https://doi.org/10.5937/socpreg57-48337)

Срђан М. Милашиновић²
Криминалистичко-полицијски универзитет,
Департман криминалистике, Катедра друштвених наука
Београд (Србија)

МЕТОДОЛОШКЕ СМЕРНИЦЕ ЗА НАУЧНО ИСТРАЖИВАЊЕ ЛАЖНИХ ДОЈАВА О ПОДМЕТНУТИМ ЕКСПЛОЗИВНИМ НАПРАВАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Сажетак: Током 2022. и 2023. године Србију је захватио талас лажног пријављивања подметања експлозивних направа на јавним местима (тзв. телефонски тероризам). У јавности је то сензационалистички представљано као тероризам, сајбер-тероризам, високотехнолошки криминал, писмо-бомба, лажно пријављивање кривичног дела, угрожавање јавног реда и мира и специјални рат, чиме се доприносило нервози грађана и поремећају уобичајеног стила живота, али и неповерењу у државну власт. Како „телефонски тероризам“ није био предмет научног интересовања у Србији; како су евидентне методолошке дилеме при тумачењу/истраживању појава; како постоје проблеми дистанцирања „телефонског тероризма“ од сличних претњи и како је у вези с тим очигледна појмовно-категоријална хаотичност, постојала је потреба да се из угла социологије тероризма утврде извесне методолошке смернице за будуће истраживаче.

Кључне речи: тероризам, „телефонски тероризам“, лажно дојављивање подметања експлозивних направа, методологија научног истраживања, социологија тероризма

УВОД

Лажне дојаве о подметнутим експлозивним направама – тзв. терористички блефови – уобичајена су, распрострањена и учестала, изузетно економична и ефектна тактика терориста (Mahoney, 2018). Њима се не угрожавају директно људски животи нити имовина, али се стварају индиректни трошкови и ометају устаљени начин живота грађана и функционалност државе (Tishler, 2018, p. 3).

У Републици Србији, лажно пријављивање постављених експлозивних направа на јавним местима постало је учестало од априла 2022. године. У први мах било је

¹ sasa.mijalkovic@kpu.edu.rs

² srdjan.milasinovic@kpu.edu.rs

усмерено против националног авио-саобраћаја, конкретније против Аеродрома „Никола Тесла“ и ваздухоплова „Air Serbia“ који су саобраћали на релацији Београд – Москва – Београд и Београд – Санкт Петербург – Београд.³

Убрзо затим, уследило је масовно пријављивање постављених експлозивних направа у основним и средњим школама у Србији, у државним органима, у тржним центрима, у објектима културе, на мостовима, па чак и у Зоолошком врту у Београду.

Лажне пријаве су стизале из иностранства: Пољска, Украјина, Словенија, Русија, Гамбија, Иран, Нигерија. Србија није била усамљена у погледу оваквих дојава: њих је било и у Црној Гори, Босни и Херцеговини, Хрватској и у Румунији (S. B., 2022).

Медији су одмах почели са спекулацијама о томе да се на овај начин врши међународни координирани политички притисак (тзв. специјални – хибридни рат) на Републику Србију јер није увела санкције Руској Федерацији због отпочињања специјалне војне операције у Украјини (започета 24. фебруара 2022. године) и што није пружила озбиљнију подршку Украјини. Биле су и бројне спекулације које се тичу односа Републике Србије (наводне територијалне претензије и наводно мешање у унутрашње ствари других држава) према својој покрајини Косово и Метохија, као и према Црној Гори и Босни и Херцеговини, а посебно према Републици Српској.

Истовремено, вођени „ефектом дневног тиража“, многи медији су о овим појавама сензационалистички информисали, неосновано их квалификујући као тероризам, сајбер-тероризам, високотехнолошки криминал, писмо-бомба, лажно пријављивање кривичног дела, угрожавање јавног реда и мира и слично, чиме су доприносили нервози грађана и исцрпљивању система безбедности.

Дакле, „из погрешног замишљања предмета, произишао је погрешан садржај појма“, па је „овако некритичко преузимање термина довело до непрецизности појмова и проузроковало њихову некомуникабилност“ (Šuvaković, 2020, p. 465). Уз то, „пренаглашена и константна медијска презентација опасности условила је ’моралну панику’“ (Kesić, Dželetović, Tomić, 2020, p. 1430), те колективни грч и несигурност.

Да би се у конкретном случају серије лажних дојава о постављеним експлозивним направама утврдило да ли је реч о тероризму, о некој другој форми политичког насиља или о некој трећој (неполитички мотивисаној) врсти угрожавајућих појава, неопходно је кроз призму социологије тероризма утврдити кључне етиолошке, феноменолошке и последичне одреднице лажног пријављивања постављених експлозивних направа, а потом извршити и компарацију са теоријским обележјима и елементима бића кривичноправне инкриминације тероризма.

Социологија тероризма је социолошка дисциплина која тероризам посматра као друштвену појаву у оквиру које, у идеолошко-политички мотивисаним друштвеним процесима и односима, извесни друштвени субјекти прибегавају насиљу, производећи одређене друштвене последице и изазивајући друштвене реакције (Katunarić, 1980). Конкретније, тероризам се сагледава кроз призме (Cinoğlu & Özeren, 2010):

– *теорије конфликта*, као облик друштвеног сукоба, чији се узроци траже у супротстављености интереса, фрустрацији, агресији и непријатељству друштвених

³ Авио-саобраћај, ваздухоплови и ваздушне луке (аеродроми, хелиодроми) спадају у најчешће мете лажног пријављивања подметнутих експлозивних направа (Ardita, Ibrahim, Kasih, 2022).

група и појединаца, а којем се прибегава као средству – оружју слабијих у борби за социјалну правду, за власт или за промену друштвеног и политичког система (Stevanović, 2015; Brym, 2007);

– *сїрукїуралної функциоализма*, као индивидуално и групно нарушавање друштвених норми (злочин који угрожава равнотежу и функционалност друштва и државе), које подстиче солидарност и акцијско уједињавање друштва и државе у настојању да се таквом понашању супротставе, чему доприносе медији (комуникацијом и трансфером симбола) и морална паника, и

– *симболичкої инїтеракционизма*, као појава и процес који извире из личног и колективног социјалног – терористичког идентитета, тј. као научено понашање у процесу социјализације (*їтеорија социјалної учења* [Pauwels & Schils, 2014; Tomaševski, 1980]), најчешће кроз интеракцију са екстремистима и терористима (*їтеорија еїи-кетїирања* [Ignjatović, 2009]).

Као „употреба физичког и психичког насиља ради постизања политичких циљева“ тероризам се неретко истражује још и у оквирима *їтеорије їраведної раїи*, *сїраїїеїје дорбе за слободу и социјалну їравду*, *їтеорије иїара* итд. (Keet, 2003).

За потребе овог истраживања, тероризам је „смишљена, сврсисходна и често организована и систематска употреба насиља и застрашивања ради стварања или искоришћавања атмосфере страха грађана и носилаца власти, с циљем прокламовања извесних идеолошких, најчешће политичких вредности, циљева или интереса и присиљавања државних власти да удоволе захтевима терориста. Циљеви терориста могу да буду и легитимни, али је тероризам као средство њиховог достизања незаконито и морално недопустиво“ (Mijalković, 2023, стр. 230).

Ову сложену друштвену појаву одликују бројне посебности, а пре свега: мултикаузалност субјективно-објективних теризмогених фактора; идеолошко-политичка мотивисаност; мултиманифестност; употреба физичког и психичког насиља; разноврсност објеката напада; ефекат изненађења; манипулација и индоктринација јавности; страх и неизвесност у друштву; преношење извесне поруке; симболичност; очекиване реакције друштва; систематичност; економичност; неморалност и противзаконитост (Weinberg, Pedahzur, Hirsch-Hoefler, 2004; Weinberg & Pedahzur, 2010).

С аспекта кривичног права, појаве у вези са тероризмом инкриминисане су у више кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. Према Кривичном закону Републике Србије, тероризам (члан 391) „чини онај ко у намери да озбиљно застраши становништво, или да принуди Србију, страну државу или међународну организацију да нешто учини или не учини, или да озбиљно угрози или повреди основне уставне, политичке, економске или друштвене структуре Србије, стране државе или међународне организације...“ предузме неку из дугог низа таксативно наведених опасних радњи. Посебан облик кривичног дела чини онај „ко прети извршењем основног облика тероризма“ („Službeni glasnik RS“, 2019; Mijalković & Đorđević, 2020).

Назад, настојећи да се озбиљније позабавимо феноменолошким обележјима тероризма и тзв. телефонског тероризма на подручју Републике Србије, од Министарства унутрашњих послова захтевали смо бројне податке о овој појави за период од 2012. до

2023. године (основни узорак), као и за 2002. годину (контролни узорак).⁴ Међутим, на основу достављених скромних података, није било могуће извршити озбиљнију анализу. Добили смо податак да је од почетка 2022. до 16. децембра 2023. године, у Републици Србији евидентирано 3.423 (2022), односно 5.316 (2023) лажних дојава о подметнутим експлозивним направама. Од тога, на подручју Града Београда било је 1.343 (2022), односно 4.873 (2023) лажних дојава. Очигледан је нагли растући тренд ових појава током 2022. и 2023. године, како на нивоу државе: 23 (2020), односно 43 (2021), тако и на нивоу главног града: 9 (2020), односно 14 (2021). Противдиверзионим прегледима специјализоване јединице Полиције нису пронашле ниједну експлозивну нараву. Није се догодио ниједан терористички напад.

ПОЈАМ „ТЕЛЕФОНСКОГ ТЕРОРИЗМА“

Србија и српски народ се деценијама суочавају са тероризмом (Šuvaković, 2011). И поред тога, појам „телефонског тероризма“ код нас није прецизно и свеобухватно дефинисан. Реч је о претњи употребом терористичких метода и о захтевању политичких уступака од органа државне власти уз претњу тероризмом, посредством средстава писане (поштанско писмо, писана порука) или „жичане“ (класична телефонија), а данас и бежичне комуникације (мобилна телефонија и интернет). Претња није ограничена на подметање експлозивних направа, већ може да има и друге садржаје (отмица, атентат, сајбер/биолошки/хемијски/нуклеарни напад и сл.).

Лажно пријављивање подметања експлозивних направа у свету, а ни код нас, није новијег датума, а није ни реткост. „Мете“ су најчешће биле образовне установе (по правилу – основне и средње школе, у времену одржавања писмених задатака и закључивања оцена) и судови (по правилу – кривични, када су заказана суђења опасним криминалцима или парнични, када су заказана суђења по тужбама за развод бракова). Дојаве би најчешће стизале са јавних телефонских говорница, или поштанским писмима.⁵

Развој мобилне телефоније „искоренио“ је постојање јавних говорница, па тиме и њихову злоупотребу. Истовремено, развој писане и видео интернет комуникације избацио је из употребе класично поштанско писмо. Најзад, развој мобилне телефоније омогућио је идентификовање корисника претплатничке постпејд телефонске картице и лоцирање лица које упућује позив (посредством базних станица), док је развој система видео-надзора јавног и пословног простора, али и приватнихседа, створио реалну могућност откривања идентитета лица које писмом шаље дојаву о

⁴ Дописом 03/2-7 број 13324/22, од 7. 9. 2022. године (захтев је поновљен и у октобру 2023. године), од Министарства унутрашњих послова Републике Србије захтевали смо: податке о временској (по годинама) и просторној (по подручним полицијским управама) дистрибуцији ових појава, спецификацију мета које су означене као места подметања експлозивних направа, начин кривичноправног квалификовања тих догађаја, начин и средство лажног дојављивања, исход полицијског поступања по дојави, податке о судским исходима поднетих МУП-ових кривичних пријава, податке о потврђеним обележјима високотехнолошког криминала у инкриминисаним догађајима.

⁵ У Србији је ово био чест случај током деведесетих година 20. века и у првој деценији овога века, посебно на подручју Града Београда (из личног искуства аутора С. Милашиновића, који је у то време радио у Управи криминалистичке полиције Полицијске управе за Град Београд).

подметнутој бомби. Тако је пракса лажног дојављивања подметања експлозивне направе еволуирала, па се:

- уместо јавних говорница најчешће користе (неретко украдени) мобилни телефони са припејд индивидуалним корисничким картицама (купљеним у слободној продаји – на киоску), који се после једнократне употребе (неретко заједно са телефонским апаратом) бацају или уништавају, односно

- уместо класичне писане поштице, користе се имејл преписке које се на адресе примаоца порука шаљу са лажних IP адреса, односно са криптованих VPN сервера који омогућавају анонимизацију поштицаца поруке. Неретко се шаљу и из јавних интернет кафеа који нису „покривени“ видео-надзором, или са (често украдених) личних рачунара који се након једнократне употребе уништавају.

У оба случаја је веома тешко открити поштицаца поруке, јер је предузео мере „скока у таму“ (недоступност органима безбедности), тиме што се заштитио (сакрио) иза анонимности: чак и ако се открије локација са које је порука послата, тешко је поуздано утврдити ко је ту поруку послао.

ДИСТИНКЦИЈА „ТЕЛЕФОНСКОГ ТЕРОРИЗМА“ ОД СЛИЧНИХ ПОЈАВА

„Телефонским тероризмом“ угрожава се безбедност људи, пословања, јавног поретка, јавних институција и државе. Међутим, намеће се дилема о теоријском одређењу и кривичноправној квалификацији. Стога, проблем овог истраживања јесте: да ли се феномен „телефонског тероризма“ може сматрати тероризмом, или је реч о некој сличној појави политичког насиља, или о трећој врсти угрожавајуће појаве која се не може сврстати у тзв. политички криминал? Уколико јесте, на основу којих обележја „телефонског тероризма“ се то потврђује, и које су линије дистинкције од сличних појава?

Одговор на истраживачко питање захтева компаративну анализу доминантних феноменолошких обележја и одредница бића кривичног дела, с аспеката социологије тероризма и кривичноправне науке, у вези са чим су постављене две хипотезе.

С аспекта социологије тероризма, хипотеза да је „телефонски тероризам“ један од бројних облика тероризма јер садржи све минималне/довољне одреднице обима и садржаја теоријског појма тероризам, проверена је утврђивањем доминантних обележја појава лажног дојављивања подметнутих бомби и њиховог компарирања са наведеним доминантним обележјима савременог тероризма (Stevanović & Mijalković, 2014).

Наиме, лажно дојављивање подметнуте експлозивне направе својеврстан је чин претње, спровођења психичког насиља, јер је усмерено ка менталном интегритету (не)одређеног броја људи, с циљем изазивања страха (психичко повређивање лица). У извесној мери, то је и чин манипулације и индоктринације јавности и представника власти, јер се врши „варањем“ јавности и државе, тј. лажним приказивањем чињеница и околности у вези с подметнутим експлозивним направама, чиме се јавност доводи у заблуду о личној угрожености и стиче се утисак о супериорности одашиљача поруке.⁶

⁶ „Претње су саставни део терористичког напада, а за неке случајеве тероризма се може рећи да се састоје само од претњи. То су: упозорења, обмане, обећања и блефови.“ (Brown, 2018, p. 1)

Тако се преноси извесна порука, и то отворено или симболичким прокламовањем одређених циљева и интереса и упозоравањем на последице у случају њиховог неиспуњења. Тиме се подстиче мобилизација јавности, стварање јавног мњења и осуда изостале (ре)акције државе у вези с важним спорним (унутрашњим или спољним) етничким, верским, економским, политичким или другим питањем којег прокламују екстремисти.

Посебно је изражен ефекат изненађења, тиме што се листа локација на којима се лажно пријављује постављање експлозивних направа стално мења. То код грађана ствара неизвесност, јер не могу да планирају своје активности („ако до тог тренутка није било лажних дојава о подметнутим бомбама у конкретним објектима или на одређеној врсти локација, можда ће се следећег пута то управо тамо и догодити“; „ако је бомба уистину постављена, можда и неће бити дојаве о томе“). Ово, даље, потврђује разноврсност објеката напада као обележја савременог тероризма.

Симболично, све чешћим и суптилнијим угрожавањем уобичајеног и несметаног одвијања друштвеног и државног живота указује се на могућност радикализације метода деловања одашиљача поруке („може бити и горе, и биће ако не учините како од вас захтевамо“). Истовремено, некада циљ терориста није јасно исказан, већ се логичким тумачењем симболике поруке или симболике друштвено-политичког контекста у којем се догађај одвија, може извести закључак о циљевима (као у Србији током 2022. и 2023. године). Симболично, посредним нападом на уставно уређење и безбедност земље, непосредно се тежи достизању политичких циљева терориста.

Дакле, представници власти су циљане – селективне жртве, док су недужни грађани симболичне и неселективне, тзв. деперсонализоване жртве психичког насиља.⁷

То, даље, упућује на очекиване ефекте и реакције како грађана (да изврше притисак на државну власт), тако и државних органа (да подлегну захтевима терориста, али и новонасталим притисцима грађана).

Најзад, континуирано и координирано лажно дојављивање подметнутих експлозивних направа указује на систематичност (прорачунатост, планираност и организованост), али и на економичност (минималним финансијским средствима до масовног одјека у јавности), што су такође доминантна обележја савременог тероризма.

С аспекта кривичноправне науке, хипотеза да је „телефонски тероризам“ један од бројних облика тероризма јер садржи минималне/довољне одреднице бића кривичног дела Тероризам, проверена је утврђивањем доминантних обележја форми лажног дојављивања подметнутих бомби и њиховог компарирања са елементима бића кривичног дела Тероризам, из члана 391. Кривичног законика.

Феномен „телефонског тероризма“ изазвао је бројне полемике: с једне стране, тврди се да је то „деликт без жртве“, јер нема смртно страдалих и повређених; с друге стране, лажним дојављивањем о томе да је извршен терористички чин или да предстоји његово извршење, односно да ће бити извршен уколико се не испуне захтеви терориста, донекле се стварају исти ефекти као и у случају извршеног терористичког чина (страх грађана, несигурност, неповерење у државу, осуда државне

⁷ Тероризам је метаморфоза „оружја критике“ у „критику оружјем“; уперен је према власти, да би се у власт претворио; тако тероризам припрема терен терору (Drakulić, 1980).

власти, притисак на представнике државне власти).⁸ Стога је и оправдана реакција многих држава које су инкриминисале и саму претњу извршењем терористичког акта.

С тим у вези, у погледу кривичноправног квалификовања појава масовног лажног дојављивања о постављеним експлозивним направама, научна и стручна јавност су биле подељене. Државно тужилаштво је ове појаве квалификовало као кривично дело Тероризам из члана 391. став 2. Кривичног законика Републике Србије, где јасно стоји да „дело чини онај ко прети извршењем основног облика тероризма“. То што је неко лажно дојавио да је на конкретном месту у конкретно време постављена експлозивна направа, заправо је озбиљна претња извршењем дела политичког насиља, која за циљ има да „озбиљно застраши становништво, или да принуди Србију, страну државу или међународну организацију да нешто учини или не учини, или да озбиљно угрози или повреди основне уставне, политичке, економске или друштвене структуре Србије, стране државе или међународне организације“. Такође, овим догађајима створени су страх и паника грађана, извесна скепса у погледу могућности државних органа да кризну ситуацију држе под контролом, дошло је до политичког осуђивања и сумње у компетентност државних органа а, у одређеним ситуацијама, директно су угрожени безбедност и здравље људи (принудно слетање ваздухоплова, блокада мостова и угрожавање безбедности саобраћаја, прекидање рада великих енергетских и привредних система, евакуација оболелих из здравствених установа, одлагање или прекидање хируршких интервенција, одлагање лекарских прегледа и медицинских интервенција, ометање пружања хитне медицинске помоћи и слично).

У случају да мотив оваквог понашања није идеолошко-политички, већ просто нарушавање јавног реда и мира и ометање рада државних органа, онда би овакви догађаји могли да се квалификују као кривично дело Изазивање панике и нереда, из члана 343. Кривичног законика („Службени гласник РС“, 2019).

Најзад, може се полемисати о томе да ли би овакво понашање могло да буде квалификовано као кривично дело Лажно пријављивање кривичног дела из члана 334. Кривичног законика (што је током 2022. године била устаљена пракса у Републици Српској). Наиме, ово дело чини онај „...ко сам себе пријави да је учинио кривично дело за које се гони по службеној дужности, иако зна да га није учинио, и ко пријави да је учињено кривично дело за које се гони по службеној дужности, иако зна да то дело није учињено“.

Квалификовање лажног дојављивања подметања бомби као кривичних дела Изазивање панике и нереда и Лажно пријављивање кривичног дела искључује идеолошко-политичку позадину догађаја. То би даље онемогућило или отежало међународну полицијску и кривичноправну сарадњу по основу Међународне конвенције о спречавању терористичких напада бомбама (1997) [„Службени лист СРЈ“, 2002]; Конвенције Савета Европе о спречавању тероризма (2009) [„Службени гласник РС“, 2009]; Стратегије Европске уније за борбу против тероризма (2005); Глобалне стратегије Уједињених нација за борбу против тероризма (2006) [„Службени гласник РС“, 2017] итд.

⁸ Дакле, *сџрах* је супстанцијално средство тероризма, и последица је учињеног или најављеног насиља. *Засџрашивање* је процесуални метод терориста који се постиже „жестином насиља или могућношћу његовог изненадног понављања“ или *дојављивања* (Simeunović, 2009, стр. 70–71).

Такође, недовођење ових догађаја у везу са тероризмом онемогућава сарадњу служби безбедности са интернет провајдерима у погледу достављања података о њиховим корисницима који су упутили лажну дојаву о постављеним експлозивним направама (принципи поверљивости и заштите података о корисницима услуга).

Посебно се наметнуло питање квалификовања ове безбедносне претње са аспекта злоупотребе савремених високих технологија (сајбер-криминал / сајбер-тероризам). Ова серија догађаја може се само делимично назвати сајбер-криминалом. Наиме, сајбер-криминал у ужем смислу подразумева злоупотребу високих и информацио-них технологија за напад на информационе ресурсе (базе података, информационе вредности, информациону инфраструктуру), док у ширем смислу подразумева злоупотребу информационих технологија за извршење других кривичних дела. Истовремено, сајбер-тероризам у ширем смислу је злоупотреба информационих ресурса као средства извршења терористичког напада⁹, док у ужем смислу подразумева терористички напад који је уперен против информационих ресурса.

Дакле, у најширем смислу речи, догађаји с почетка 2022. године, али само они који су извршени злоупотребом савремених ИТ ресурса/интернета и мобилне телефоније за одашиљање лажне поруке о постављеној експлозивној направи, могу се сматрати сајбер-криминалом у најширем смислу речи, али не и сајбер-тероризмом у правом смислу речи. Међутим, уколико се обимом и садржајем појма тероризам обухвати и претња терористичким актом (кривичноправно тумачење), и уколико је то извршено посредством сајбер-технологии, онда се, у најширем и неправом смислу речи, та појава може назвати сајбер-тероризмом.

Такође, лажно дојављивање о постављеним експлозивним направама посредством имејла, у јавности је називано још и тероризмом методом „писмо-бомба“. Овакво именовање ове појаве није основано, јер се под писмом-бомбом подразумева метод одашиљања експлозивне направе (у ужем смислу речи) или неке друге убиствене материје (хемијског отрова, биоагенса или нуклеарног продукта – у ширем смислу речи) поштом, посредством редовног, ванредног или лажног поштанског саобраћаја, с циљем угрожавања живота или здравља примаоца пошилке и чланова његове породице и његовог окружења.¹⁰ Дакле, лажно дојављивање постављених експлозивних направа посредством класичног писма, пакета, имејла или телефонским позивом не може се сматрати тероризмом методом „писмо-бомба“.

Најзад, доста се полемисало о томе да је у конкретном случају реч о тзв. специјалном („хибридном“) рату против Републике Србије. Наиме, овакав метод стварања панике и дефетизма код грађана јесте присутан у палети метода за вођење специјалног рата.¹¹

⁹ Јапанска секта Аум Шинриџо је у марту 2000. године покушала хакерски упад у нуклеарна постројења у Русији, Украјини и Јапану, с циљем изазивања „нуклеарних несрећа“ (Chronology of Aum Shinrikyo's CBW Activities, 2001, p. 7).

¹⁰ Познати случај од 10. маја 2005. године, када је премијер Новог Зеланда примио писмо претње у којем се наводи да је на острву Waiheke ослобођен вирус слинавке и шапа, не може се сматрати „писмом бомбом“, већ класичним „телефонским тероризмом“ (Sellnow, Littlefield, Vidoloff & Webb, 2009).

¹¹ Такозвани *специјални рат* обухвата добро осмишљени, континуирани и координирани систем психолошко-пропагандних, политичких, економских и обавештајних мера (што обухвата

Логичким укрштањем чињеница о збивањима на актуелној међународној политичкој сцени (оружани конфликт у Украјини, притисци Европске уније на Србију да уведе санкције и да обустави авио-летове према Руској Федерацији, али и да тзв. Косово призна за суверену државу), на актуелној регионалној политичкој сцени (унутрашњи политички проблеми у Црној Гори; унутрашњи проблеми у Босни и Херцеговини, посебно тензије на релацији Република Српска – Федерација Босна и Херцеговина због тенденциозне и недоследне примене Дејтонског споразума, нарочито од стране Високог представника) и на унутрашњој политичкој сцени (парламентарни и председнички избори, технички мандат Владе Србије), као и узимајући у обзир то да су претње долазиле са територија других држава (Пољска, Украјина, Словенија, Русија, Гамбија, Иран, Нигерија), и да су се односиле на пословнице „Air Serbia“ и „Turkish Airlines“, Аеродром Никола Тесла, авио-летове на релацији Београд–Москва и Београд – Санкт Петербург, и на објекте дипломатско-конзулатних представништава, намеће се закључак да се не може искључити могућност да је у конкретном случају реч о тзв. специјалном рату. Истовремено, то не доказује тезу о томе да се против Републике Србије, у конкретном случају, неспорно води координирани специјални рат.¹²

ЗАКЉУЧАК

Након спроведеног истраживања проблемског питања: да ли се феномен „телефонског тероризма“ може сматрати тероризмом, или је реч о некој сличној појави политичког насиља, или о трећој врсти угрожавајуће појаве која се не може сврстати у тзв. политички криминал; и уколико јесте, на основу којих обележја „телефонског тероризма“ се то потврђује, и које су „линије дистинкције“ од сличних појава?, слободни смо да будућим истраживачима дамо следеће закључке и препоруке:

- с аспекта социологије тероризма, утврђено је да је „телефонски тероризам“ један од облика тероризма јер садржи минималне/довољне одреднице обима и садржаја појма и обележја ове појаве;

- с аспекта кривичноправне науке, утврђено је да је „телефонски тероризам“ један од бројних облика тероризма, јер садржи минималне/довољне одреднице бића кривичног дела Тероризам које су предвиђене Кривичним закоником;

и субверзивно-терористичке мере) и активности коју државе, савези или неформални центри политичке моћи примењују с циљем политичког дискредитовања, економског исцрпљивања и свеколиког понижавања државе не би ли устукнула пред захтевима активног актера специјалног рата. Савременије форме специјалног рата, тзв. специјалне субверзивне операције, оплеменење најсавременијим методама информационо-телекомуникационих технологија (тзв. сајбер-операције, које обухватају и сајбер-пропаганду), уз ослањање на плаћеничке, паравојне и терористичке формације и домете биолошких наука (биоинжењеринг и биотероризам), називају се *хибридним рајдовањем*.

¹² Теоретски – може да буде реч о специјалном рату, и то о *директном*, где извесни центри моћи из западњачких држава врше притисак на Србију да се „одрекне“ Руске Федерације и уведе јој економске санкције, али и о *индиректном*, тако што западњачки центри моћи воде специјални рат против Руске Федерације, али делимично и „преко леђа“ руских пријатеља и савезника, у овом случају Србије.

– истраживачку пажњу и објективност ометају сензационалистички медијски садржаји, тзв. експерти-коментатори и званичници државних органа, што због ефекта дневног тиража и гледаности, што због незнања (непознавања терористичког феномена) или због тенденциозних дневнополитичких разлога;

– језик науке у вези са „телефонским тероризмом“ није до краја изграђен, па ваља бити опрезан у погледу правилног термилошког обележавања појава због честе термилошке дивергенције и конвергенције у теорији и пракси (обележавање једног појма различитим терминима; обележавање различитих појава једним термином);

– предложена оригинална дефиниција по којој је телефонски тероризам – претња употребом терористичких метода и захтевање политичких уступака од органа државне власти уз претњу тероризмом, посредством средстава писане (поштанско писмо, писана порука) или „жичане“ (класична телефонија), а данас и дежичне комуникације (мобилна телефонија и интернет), као и апострофисање тога да претња није ограничена на подметање експлозивних направа, већ да може да има и друге садржаје (отмица, атентат, сајбер-напад, биолошки/хемијски напад и сл.), по свом обиму и садржају обухвата све одреднице савременог „телефонског тероризма“. Истовремено, она је отворена за нове садржаје, с обзиром на велику динамику високих технологија и безбедносне стварности;

– „телефонски тероризам“ може (али не мора) да се реализује злоупотребом савремених ИТ ресурса / интернет и телефонских мрежа за одашиљање лажне поруке о постављеној експлозивној направи. Када се то чини, догађај се може сматрати сајбер-криминалом у најширем смислу речи, али не и сајбер-тероризмом у правом смислу речи;

– „телефонски тероризам“ није исто што и тероризам методом „писмо-бомба“, без обзира на то што терористичка претња мети може да буде саопштена поштанском пошиљком (класично писмо, пакет), редовним, ванредним или лажним поштанским саобраћајем;

– „телефонски тероризам“ није исто што и специјални/хибридни рат и може (али и не мора) да буде један од широког спектра метода вођења специјалног/хибридног рата против суверене државе. Утврђивање везе захтева истраживање ширег унутрашњег и спољашњег политичког контекста земље која је изложена „телефонском тероризму“;

– за истраживање појава „телефонског тероризма“ најпогодније су методе анализе садржаја, статистички метод, компаративни метод, интервју и студија (вишеструког) случаја.

Министарство унутрашњих послова (Дирекција полиције) јесте државни орган који би требало да има најкомплетније податке о догађајима лажног пријављивања случајева подметања експлозивних направа. Поред тога, евиденције Републичког јавног тужилаштва (Тужилаштво за организовани криминал), правосудних органа (Поседно одељење за организовани криминал Вишег суда у Београду), такође су значајан научни извор. Судске пресуде би, уз полицијске предмете и предмете тужилаштва, требало да буду најкомплетнији извор података о конкретном случају „телефонског тероризма“. До потребног истраживачког материјала може се доћи подношењем молбе за достављање информација за потребе научног истраживања, односно подношењем захтева за приступ информацијама од јавног значаја.

Saša V. Mijalković¹

University of Criminal Investigation and Police Studies,
Criminalistics Division, Department for Security Sciences
Belgrade (Serbia)

Srđan M. Milašinović²

University of Criminal Investigation and Police Studies,
Criminalistics Division, Department for Social Sciences
Belgrade (Serbia)

METHODOLOGICAL GUIDELINES FOR THE SCIENTIFIC RESEARCH OF FALSE REPORTS ON PLANTED EXPLOSIVE DEVICES IN THE REPUBLIC OF SERBIA

(Translation *In Extenso*)

Abstract: During 2022 and 2023, Serbia was affected by a wave of false reports of planted explosive devices in public places (so-called “telephone terrorism”). In the public, it was sensationally presented as terrorism, cyber-terrorism, high-tech crime, letter-bombs, false reporting of a crime, endangering public order and peace, and special war, which contributed to the “nervousness” of citizens and the disruption of the usual lifestyle, as well as mistrust in the state power. Since “telephone terrorism” was not a subject of scientific interest in Serbia, since methodological dilemmas are evident when interpreting/researching phenomena, since there are problems of distinguishing “telephone terrorism” from similar threats and there is an obvious conceptual-categorical chaos in this regard, a need arose to establish certain methodological guidelines for future researchers from the perspective of sociology of terrorism.

Keywords: terrorism, “telephone terrorism”, false reporting of planting explosive devices, methodology of scientific research, sociology of terrorism

INTRODUCTION

False reports of planted explosive devices – so-called “terrorist bluffs” – are a common and widespread, extremely economic and effective tactics of terrorists (Mahoney, 2018). These reports do not directly jeopardize human lives or property, but they impose indirect costs and disturb the established lifestyle of citizens and the functionality of the (Tishler, 2018, p. 3).

In the Republic of Serbia, false reports of planted explosive devices in public places have become more frequent since April 2022. In the beginning, these reports were directed

¹ sasa.mijalkovic@kpu.edu.rs

² srdjan.milasnovic@kpu.edu.rs

against national air traffic, or more specifically, against “Nikola Tesla” Airport and “Air Serbia” planes flying on the route Belgrade-Moscow-Belgrade and Belgrade-St. Petersburg-Belgrade.³

Soon afterwards there were mass reports of planted explosive devices in primary and secondary schools in Serbia, in government agencies, in shopping centres, in cultural institutions, on bridges, and even in Belgrade’s Zoo Park.

False reports also arrived from abroad: Poland, Ukraine, Slovenia, Russia, Gambia, Iran and Nigeria. Serbia was not the only country in relation to such reports: they were also recorded in Montenegro, Bosnia and Herzegovina, Croatia and Romania (S. B., 2022).

The media immediately started speculating about whether in this way a coordinated international political pressure (so-called “special or hybrid war”) was exerted on the Republic of Serbia because it had not imposed sanctions against the Russian Federation due to the beginning of the military operation in Ukraine (as of 24th February 2022) and because it had not offered more substantial support to Ukraine. There were also numerous speculations regarding the attitude of the Republic of Serbia (alleged territorial claims and alleged interference in the internal affairs of other countries) towards its autonomous province of Kosovo and Metohija, as well as towards Montenegro and Bosnia and Herzegovina, and particularly towards Republic Srpska.

At the same time, guided by the “daily circulation effect”, many media reported in a sensationalist manner about these phenomena, qualifying them with no grounds as terrorism, cyber-terrorism, high-tech crime, letter-bombs, false reporting of criminal offences, disturbance of public order and peace etc., thus contributing to the citizens’ nervousness and the exhaustion of the security system.

Therefore, “from the wrong perception of objects, a wrong content of the concept derived”, so that “such uncritical borrowing of the term led to the inaccuracy of concepts and caused their incommunicability” (Šuvaković, 2020, p. 465). In addition, “the overpronounced and constant media presentation of dangers also caused ‘moral panic’” (Kesić, Dželetović, Tomić, 2020, p. 1430), as well as collective tension and insecurity.

To determine whether in the specific case of a series of false reports of planted explosive devices it was terrorism, another form of political violence or a third (non-politically motivated) type of threatening phenomena, it is necessary to establish, through the prism of sociology of terrorism, key etiological, phenomenological and consequential determinants of false reporting of planted explosive devices, and then also compare them with the theoretical features and elements of the essence of criminal-legal incrimination of terrorism.

Sociology of terrorism is a sociological discipline that considers terrorism a social phenomenon within which, in ideologically and politically motivated social processes and relations, certain social subjects resort to violence, producing certain social consequences and causing social reactions (Katunarić, 1980). More specifically, terrorism is seen through the prisms of (Cinoğlu & Özeren, 2010):

– *the theory of conflicts*, as a form of a social conflict whose causes are sought in the opposition of interests, frustration, aggression and hostility of social groups and individuals, and which is resorted to as a means – a weapon of the weaker in their fight for social justice, for power or for the change of the social and political system (Stevanović, 2015; Brym, 2007);

³ Air traffic, aircraft, airports and heliports are the most common targets of false reporting of planted explosive devices (Ardita, Ibrahim, Kasih, 2022).

– *structural functionalism*, as individual and group disturbance of social norms (crime that endangers the balance and functionality of society and the state), which encourages solidarity and action unification of society and the state in an attempt to oppose such behaviour, which is contributed to by media (via communication and transfer of symbols) and moral panic, and

– *symbolic interactionism*, as a phenomenon and process deriving from the personal and collective social – terrorist identity, i.e., as an acquired behaviour in the socialization process (the theory of social learning) [Pauwels & Schils, 2014; Tomaševski, 1980]), most frequently through interaction with extremists and terrorists (*the labelling theory*) [Ignjatović, 2009]).

As the “use of physical and psychological violence for the purpose of achieving political goals”, terrorism is frequently researched within the frameworks of *the theory of just growth*, *strategy of fight for freedom and social justice*, *the theory of games* etc. (Keet, 2003).

For the needs of this research, terrorism is a “devised, purposeful and often organized and systematic use of violence and intimidation for the sake of creating or using the atmosphere of fear among citizens and power holders, with the aim of proclaiming certain ideological, most often political values, goals or interests and forcing state authorities to fulfil terrorists’ requests. Terrorists’ goals may also be legitimate, but terrorism as a means of their achievement is illegitimate and morally impermissible” (Mijalković, 2023, p. 230).

This complex social phenomenon is marked by a number of specific characteristics, first of all by multicausality of subjective-objective terrorismogenic factors; ideological and political motivation; multi-manifestation; the use of physical and psychological violence; variety of the attack targets, surprise effect; manipulation and indoctrination of the public, fear and uncertainty in society; transmitting a certain message; symbolism; expected reactions of society; systematicity; economy; immorality and illegitimacy (Weinberg, Pedahzur, Hirsch-Hoefler, 2004; Weinberg & Pedahzur, 2010).

From the aspect of criminal law, terrorism-related phenomena are incriminated in numerous criminal offences against humanity and other goods protected by international law. According to the Criminal Code of the Republic of Serbia (Article 391), terrorism is committed by “whoever with intent to seriously intimidate the population or to coerce Serbia, a foreign state or an international organization to do or not to do something, or to seriously harm or violate the main constitutional, political, economic or social structures of Serbia, a foreign country or an international organization...” who undertakes any from the long list of the listed and detailed dangerous acts. A special form of a criminal offence is committed by whoever “threatening to commit the basic form of terrorism” (“Official Gazette of the RS”, 2019; Mijalković & Đorđević, 2020).

Finally, in an attempt to deal more seriously with the phenomenological features of terrorism and the so-called “telephone terrorism” in the territory of the Republic of Serbia, we have asked the Ministry of Internal Affairs to provide a large amount of data about this phenomenon for the period 2012–2023 (the basic sample), as well as for 2002 (the control sample).⁴ However, on the basis of the submitted modest data, it was not possible

⁴ In Submission 03/2-7 No. 13324/22 of 7th September 2022 (which was also repeated in October 2023), we asked the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia to provide data about the time distribution (by years) and spatial distribution (by regional police administrations) of these phenomena, the specification of the targets marked as places of planting explosive devices, the method

to perform a more serious analysis. We have the information that from the beginning of 2022 to 16th December 2023 there were 3,423 (in 2022) and 5,316 (in 2023) false reports of planted explosive devices recorded in the Republic of Serbia. Out of these, there were 1,343 (in 2022) and 4,873 (in 2023) false reports in the territory of the City of Belgrade. There is an evident abrupt increasing trend of these phenomena during 2022 and 2023, both at the state level: 23 (in 2020) and 43 (in 2021) and at the level of the capital city: 9 (in 2020) and 14 (in 2021). Anti-sabotage examinations by the specialized police units did not find a single explosive device. Not a single terrorist attack occurred.

THE CONCEPT OF “TELEPHONE TERRORISM”

Serbia and the Serbian people have faced terrorism for decades (Šuvaković, 2011). Nevertheless, the concept of “telephone terrorism” is not precisely and comprehensively defined in our country. It is about the threat by the use of terrorist methods and about requesting political concessions from government authorities, with the threat of terrorism via written means (postal letters, hand-written messages) or “wire” communication (traditional telephones), and today also via wireless communication (mobile telephones and the Internet). The threat is not limited to planting explosive devices, but it can include other contents (abduction, assassination, cyber/biological/chemical/nuclear attack etc.).

False reports of planted explosive devices in the world or in our country is neither of a recent date nor a rare phenomenon. “Targets” were most often educational institutions (as a rule, primary and secondary schools at the time when students had scheduled written tests and answered for final grades) and courts of law (as a rule, criminal courts at the time when proceedings were scheduled for dangerous criminals, or at the time of scheduled divorce lawsuits). The reports most often came from public telephone boxes, but also in postal letters.⁵

The development of mobile telephones has “eradicated” public phone boxes, as well as their abuse. At the same time, the development of written and video Internet communication displaced the use of classical postal letters. Finally, the development of mobile telephones has enabled the identification of users of subscription postpaid telephone cards and locating the person who is making a phone call (via base stations), while the development of the video surveillance system of public and business space, as well as of private properties, has created a real possibility of revealing the identity of the person who sends a letter about a planted bomb. Therefore, the practice of false reporting of planted explosive devices has evolved, so:

- instead of public phone boxes, it is most common to use (often stolen) mobile phones with prepaid individual user cards (bought freely, at newsstands), which are thrown away or destroyed after their one-off use (often together with the telephone device), and/or

of criminal-legal qualification of these events, methods and means of false reporting, the outcome of police report-based action, data about legal outcomes of the criminal reports filed by the Ministry of Internal Affairs, data about the confirmed characteristics of high-tech crime in the incriminated events.

⁵ In Serbia, this was a frequent case during the 1990s and in the first decade of the 21st century, especially in the territory of the City of Belgrade (from personal experience of author S. Milašinović, who at that time worked in the Criminal Police Administration of the Police Administration for the City of Belgrade).

– instead of traditional written letters, there is email correspondence in which messages are sent to the addresses of the recipients from false IP addresses, i.e., from encrypted VPN servers that enable keeping the anonymity of message senders. It is not uncommon that messages are sent from public Internet cafés which are not covered by video surveillance or from (often stolen) personal computers that are destroyed after their one-off use.

In both cases it is rather difficult to discover message senders because they have undertaken the measures of “jumping into darkness” (inaccessibility to the security bodies) by protecting (hiding) themselves behind anonymity: even if the location is discovered from which a message has been sent, it is difficult to establish with reliability who has sent that message.

DISTINCTION BETWEEN “TELEPHONE TERRORISM” AND SIMILAR PHENOMENA

“Telephone terrorism” endangers the security of people, business operations, public order, government institutions and the state. However, a dilemma arises about the theoretical determination and criminal-legal qualification. That is why the problem of this research is whether the phenomenon of “telephone terrorism” can be considered terrorism or it is a similar form of political violence or a third type of an endangering phenomenon that cannot be categorized as so-called political crime. If yes, on the basis of which features of “telephone terrorism” is it confirmed and what are the lines of its distinction from similar phenomena?

The answer to the research question entails a comparative analysis of dominant phenomenological features and determinants of the essence of a criminal offence, from the aspect of sociology of terrorism and criminal-legal science, in relation to which two hypotheses have been proposed.

From the aspect of sociology of terrorism, the hypothesis about “telephone terrorism” being one of many forms of terrorism because it contains all minimal/sufficient determinants of the scope and content of the theoretical concept of terrorism, has been examined by establishing dominant features of false reports of planted bombs and their comparison with the listed dominant features of modern terrorism (Stevanović & Mijalković, 2014).

As a matter of fact, false reporting of a planted explosive device is a specific act of threatening and perpetrating psychological violence, because it is directed towards mental integrity of a determined (or undetermined) number of people with the aim of causing fear (psychological harm to persons). To a certain extent, it is also an act of manipulation and indoctrination of the public and representatives of the government because it is performed by “cheating” the public and the state, i.e., by false presentation of facts and circumstances related to planted explosive devices, which misleads the public about personal danger and creates an impression about the message sender’s superiority.⁶

That is how a certain message is transmitted, either openly or by symbolic proclamation of certain goals and interests and by warning about the consequences in the event of nonfulfillment. That is how the mobilization of the public is encouraged, the public opinion is created and the absence of the government’s (re)action is condemned in relation to

⁶ “Threats are integral to the attack, and some attacks can be said to consist of threats alone. Those are warnings, hoaxes, pledges, and bluffs” (Brown, 2018, p. 1).

important contentions (internal or external) ethnic, religious, economic, political or other issues proclaimed by extremists.

The surprise effect is particularly pronounced because the list of locations of false reports of explosive devices constantly changes. It creates uncertainty among citizens because they cannot plan their activities ("although previously there were no false reports of planted bombs in specific facilities or on a specific type of location, perhaps next time it will happen exactly there"; "if the bomb has really been planted, perhaps there will be no report about it"). This further confirms the variety of the objects of attacks as a feature of modern terrorism.

Symbolically, with more frequent and more subtle jeopardizing of usual and unobstructed course of social and social life, it is pointed to the possibility of radicalization of the MO of message senders ("it may be even worse, and it will be if you don't do what we ask you to do"). At the same time, the terrorists' goal is sometimes not clearly expressed but a conclusion about their goals can be reached by logical interpretation of the message symbolism or the symbolism of the socio-political context of a specific event (like in Serbia during 2022 and 2023). Symbolically, with an indirect assault on the country's constitutional order and security, there is a direct aspiration towards achieving terrorists' political goals.

Therefore, power holders are targeted – selected victims, while innocent citizens are symbolic and non-selective, so-called depersonalized victims of psychological violence.⁷

This further points to the expected effects and reactions both of citizens (to exert pressure on the state authorities) and of state bodies (to fulfil the terrorists' requests, as well as to the newly-created pressures by citizens).

Finally, continued and coordinated false reporting of planted explosive devices points to systematicity (calculation, planning and organization), but also economy (achieving a mass echo in the public by minimal financial funds), which are also dominant features of modern terrorism.

From the aspect of criminal-legal science, the hypothesis about "telephone terrorism" being one of many forms of terrorism because it contains minimal/sufficient determinants of the essence of the criminal offence of terrorism, has been examined by establishing dominant features of the forms of false reporting of planted bombs and their comparison with the elements of the essence of the criminal offence of terrorism pursuant to Article 391 of the Criminal Code.

The phenomenon of "telephone terrorism" has provoked numerous debates: on the one hand, it is claimed to be a "tort without a victim" because there are no dead and injured persons; on the other hand, by false reporting about a committed terrorist act or about its imminent commission, i.e., that it will be committed if the terrorists' requests are not fulfilled, almost the same effects are created as in the case of the committed terrorist act (citizens' fear, insecurity, mistrust in the state, condemnation of state authorities, pressure on power holders).⁸ This justifies the reaction of many countries that have incriminated the very threat of the commission of a terrorist act.

⁷ Terrorism is the metamorphosis of the "weapons of criticism" into "criticism by weapons"; it is directed towards power in order to transform itself into power, and that is how terrorism prepares the terrain for terror (Drakulić, 1980).

⁸ Therefore, *fear* is a substantial means of terrorism, and a consequence of the committed or announced violence. *Intimidation* is a processual method of terrorists which is achieved by the "intensity of violence or the possibility of its sudden repetition" or *occurrence* (Simeunović, 2009, pp. 70-71).

In that respect, the scientific and professional public have been divided when it comes to criminal-legal qualification of the phenomena of mass false reports of planted explosive devices. The state prosecutor's office qualifies these phenomena as a criminal offence of terrorism from Article 391, Paragraph 2 of the Criminal Code of the Republic of Serbia, where it is clearly stipulated that "the offence is committed by whoever threatens to commit the basic form of terrorism". The fact that someone falsely reported of a planted explosive device in a specific place at a specific time is actually a serious threat to commit an offence of political violence with intent to "seriously intimidate the population, or to coerce Serbia, a foreign country or an international organization to do or not to do something, or to seriously harm or violate the main constitutional, political, economic or social structures of Serbia, a foreign country or an international organisation". Moreover, these events create fear and panic among citizens, certain scepticism regarding the abilities of the state bodies to keep the crisis situation under control; there is political condemnation and doubt in the competence of the state bodies and, in certain situations, people's security and health are directly jeopardized (emergency landing of aircraft, blockades of bridges and jeopardizing traffic security, disruption of the work of large energy and economic systems, evacuation of the diseased from health institutions, postponement or disruption of surgical interventions, postponement of medical examinations and interventions, prevention of the provision of emergency medical help etc.)

If the motive of such behaviour is not ideological and political, but "simply" the disruption of public order and peace and disturbance of the work of state bodies, such events could be qualified as a criminal offence of causing panic and disorder pursuant to Article 343 of the Criminal Code ("Official Gazette of the RS", 2019).

Finally, we can debate about whether such behaviour could be qualified as a criminal offence of false reporting of a criminal offence pursuant to Article 334 of the Criminal Code (which was a common practice in Republic Srpska during 2022). Namely, this offence is committed by "... whoever reports himself as perpetrator of an offence prosecuted *ex officio* although aware that he is not the offender".

Qualifying false reporting of planted bombs as a criminal offence of causing panic and disorder and of false reporting of a criminal offence excludes the ideological and political background of these events. It would subsequently prevent or aggravate international police and criminal-legal cooperation according to the International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings (1997) ["Official Gazette of the FRY", 2002]; the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism (2009) ["Official Gazette of the RS", 2009]; the European Union Counter-Terrorism Strategy (2005); the United Nations Global Counter-Terrorism Strategy (2006) ["Official Gazette of the RS", 2017] etc.

Furthermore, not connecting these events with terrorism prevents the cooperation of the intelligence services with Internet providers regarding the submission of data about their users who sent a false report of planted explosive devices (principles of confidentiality and protection of data about service users).

There is a particularly arising question of qualifying this security threat from the aspect of abuse of modern high technologies (cyber-crime/cyber-terrorism). This series of events may be only partially called cyber-crime. In fact, cyber-crime in a narrower sense implies the abuse of high and information technologies for attacking information resources

(data bases, information values, information infrastructure), while in a broader sense it implies the abuse of information technologies for committing other criminal offences. At the same time, cyber-terrorism in a broader sense is the abuse of information resources as a means of committing a terrorist attack⁹, while in a narrower sense it implies a terrorist attack directed against information resources.

Therefore, the events from the beginning of 2022, but only those involving the use of modern IT resources/Internet and mobile telephones for sending false messages about planted explosive devices can be considered cyber-crime in the broadest sense of the word, but not cyber-terrorism in the true sense of the word. However, if the scope and content of the concept of terrorism also include the threat by a terrorist act (the criminal-legal interpretation) and if it has been done via cyber-technologies, then, in the broadest and wrong sense of the word, that phenomenon may be called cyber-terrorism.

In addition, false reporting of planted explosive devices by email has also been publicly called terrorism committed by the “letter-bomb” method. Such labelling of the phenomenon is not substantiated because a letter-bomb implies the method of sending an explosive device (in a narrower sense of the word) or another lethal substance (chemical poison, bio-agent or nuclear product – in a broader sense of the word) in a package, via regular, extraordinary or false postal traffic, with the aim of endangering lives or health of the message recipient and members of his/her family and his/her environment.¹⁰ Therefore, false reports of planted explosive devices by postal letters, packages, email or telephone calls cannot be considered terrorism committed by the “letter-bomb” method.

Finally, there have been many debates that in this specific case it was a so-called special (“hybrid”) war against the Republic of Serbia. Namely, this method of creating panic and defeatism among citizens is present in an array of methods for waging a special war.¹¹ By logical crossing of the facts about the events on the international political scene (armed conflict in Ukraine, the European Union’s pressures on Serbia to impose sanctions and stop air flights to the Russian Federation, but also to recognize so-called Kosovo as a sovereign state), on the current regional political scene (internal political problems in Montenegro; internal problems in Bosnia and Herzegovina, particularly the tensions between Republic Srpska and the

⁹ In March 2000, the Japanese sect *Aum Shinrikyo* attempted a hacker attack on the nuclear plants in Russia, Ukraine and Japan, with the aim of causing “nuclear accidents” (Chronology of *Aum Shinrikyo*’s CBW Activities, 2001, p. 7).

¹⁰ The well-known case of 10th May 2005, when the Prime Minister of New Zealand received a threatening letter which stated that the virus of foot-and-mouth disease had been released on the island of Waiheke, cannot be considered “a letter-bomb” but rather classic “telephone terrorism” (Sellnow, Littlefield, Vidoloff & Webb, 2009).

¹¹ The so-called *special war* implies a well-devised, continued and coordinated system of psychological-propaganda, political, economic and intelligence measures (which also includes subversive-terrorist measures) and activities to be applied by states, alliances or informal centres of political power with the aim of political discrediting, economic exhaustion and total humiliation of the state so as to make it falter before the requests of the active actor of special war. More modern forms of special war, the so-called special subversive operations, enriched by most modern methods of information-telecommunication technologies (so-called cyber-operations, which also include cyber-propaganda), while relying on mercenary, paramilitary and terrorist formations and accomplishments of biological sciences (bio-engineering and bio-terrorism), are called *hybrid warfare*.

Federation of Bosnia and Herzegovina due to tendentious and inconsistent application of the Dayton Agreement, especially by the High Representative) and on the internal political scene (parliamentary and presidential elections, the technical mandate of the Government of Serbia), as well as taking into account that threats came from the territories of other countries (Poland, Ukraine, Slovenia, Russia, Gambia, Iran and Nigeria) and that they targeted “Air Serbia” and “Turkish Airlines” offices, “Nikola Tesla” Airport, flights on the route Belgrade–Moscow and Belgrade–St. Petersburg, and the premises of the diplomatic and consular offices, a conclusion arises that the possibility cannot be excluded that in this specific case it is a special war. At the same time, it does not prove the thesis that, in this specific case, there is indisputably an ongoing coordinated special war against the Republic of Serbia.¹²

CONCLUSION

After conducting the research into the problem question: whether the phenomenon of “telephone terrorism” may be considered terrorism or it is a similar form of political violence or a third type of an endangering phenomenon that cannot be categorized as so-called political crime; if yes, on the grounds of what features of “telephone terrorism” it is confirmed and what the “lines of distinction” from similar phenomena are, we are free to give the following conclusions and recommendations to future researchers:

- from the aspect of sociology of terrorism, it has been established that “telephone terrorism” is one of the forms of terrorism because it contains minimal/sufficient determinants of the scope and content of the concept and features of this phenomenon;

- from the aspect of criminal-legal science, it has been established that “telephone terrorism” is one of many forms of terrorism because it contains minimal/sufficient determinants of the essence of the criminal offence of terrorism stipulated by the Criminal Code;

- the researchers’ attention and objectivity are disrupted by sensationalist media content, the so-called expert-commentators and officials of state bodies, either due the effect of daily circulation and viewership, or ignorance (unfamiliarity with the phenomenon of terrorism) or due to tendentious/daily political reasons;

- the science language regarding “telephone terrorism” has not been fully built and one must be cautious about proper terminological labelling of the phenomena due to frequent terminological divergence and convergence in theory and practice (labelling one concept by different terms; labelling different phenomena by a single term);

- the proposed original definition according to which telephone terrorism – a threat by the use of terrorist methods and requesting political concessions from the state government bodies by threats of terrorism, through means of written (postal letters, written messages) or “wire” communication traditional telephones), and today also via wireless communication (mobile telephones and the Internet), as well as by emphasizing that the threat is not limited to planting explosive devices, but that it may also have other contents

¹² Theoretically – it may be a special war, namely a *direct* one, where certain power centres from the Western countries exert pressures on Serbia to “renounce” the Russian Federation and to impose economic sanctions, but also an *indirect* one, in which Western power centres wage a special war against the Russian Federation, but also “over the back” of Russian friends and allies, in this case, Serbia.

(abduction, assassination, cyber-attack, biological/chemical attack etc.), and that by its scope and content it also includes all the determinants of modern “telephone terrorism”. At the same time, it is open for new contents, having in mind the great dynamics of high technologies and security reality;

- “Telephone terrorism” may (but not necessarily) be committed by the abuse of modern IT resources/the Internet and telephone networks for sending a false message about a planted explosive device. When it is done, an event may be considered cyber-crime in the broadest sense of the work, but not cyber-terrorism in the real sense of the word;

- “Telephone terrorism” is not the same as terrorism committed by the “letter-bomb” method because, no matter whether a terrorist threat to the target may be communicated by post (a traditional letter or a package), by regular, extraordinary or false postal traffic;

- “Telephone terrorism” is not the same as special/hybrid war and can (but not necessarily) be one from the wide range of methods of waging special/hybrid war against a sovereign state. Establishing the connection entails researching a broader internal and external political context of the country exposed to “telephone terrorism”;

- For researching the phenomena of “telephone terrorism”, the most suitable methods are content analysis, statistical method, comparative method, interview and (multiple) case study.

The Ministry of Internal Affairs (Police Directorate) is a government body that should have the most complete data about events of false reporting of planted explosive devices. In addition, the records of the Republic Public Prosecutor’s Office (the Prosecutor’s Office for Organized Crime), judicial bodies (the Special Department for Organized Crime of the Higher Court in Belgrade) are also an important scientific source. Court decisions, along with police and prosecution cases, should be the most complete source of data about specific cases of “telephone terrorism”. The necessary research material may be reached by submitting a request for the submission of information for the purpose of scientific research, i.e., by submitting requests for access to information of public importance.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Ardita, N., Ibrahim, R., Kasih, D. (2022). Hoax Bomb Threats as the Acts of Unlawful Interference That Endanger Aviation Safety and Air Transportation. *Technium*, vol. 4, Issue 1, 56-67, DOI: [10.47577/technium.v4i1.5834](https://doi.org/10.47577/technium.v4i1.5834).
- Brown, J. (2018). Force of Words: The Role of Threats in Terrorism. *Terrorism and Political Violence*. Routledge – Taylor & Francis Group, 1–23, <https://doi.org/10.1080/09546553.2018.1486301>.
- Brym, R. (2007). Six Lessons of Suicide Bombers. *Contexts: sociology for the public*, 6 (4), 40–45, DOI: [10.1525/ctx.2007.6.4.40](https://doi.org/10.1525/ctx.2007.6.4.40)
- Chronology of Aum Shinrikyo’s CBW Activities* (2001). Middlebury Institute of International Studies, Monterey. Available at: www.nonproliferation.org/wp-content/uploads/2016/06/aum_chrn.pdf.
- Cinoğlu, H., Özeren, S. (2010). Classical School of Sociology and Terrorism. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2), 43–59, Available at: dergipark.org.tr/en/download/article-file/113293.

- Criminal Code of the Republic of Serbia. *Official Gazette of the RS*, no. 35/2019. [In Serbian]
- Drakulić, S. (1980). Criticism with weapons: from the new left to neo-Stalinism. *Revija za sociologiju*, vol. X, no. 3–4, 173–182. Available at <https://hrcak.srce.hr/155985>. [In Croatian]
- Ignjatović, Đ. (2009). *Theories in Criminology*. Beograd: Pravni fakultet. [In Serbian]
- Katunarić, V. (1980). Sociology and Terrorism. *Revija za sociologiju*, vol. X, no. 3–4, 157–159. Available at <https://hrcak.srce.hr/155983> [In Croatian]
- Keet, M. (2003). *Terrorism and Game Theory – Coalitions, negotiations and audience costs*. Limerick: Department of Government & Society, University of Limerick. Available at: *TerrorismGameTheoryv1.doc* (meteck.org).
- Kesić, D., Dželetović, M., Tomić, M. (2020). The Presentation of Crime in News Media. *Sociološki pregled*, 54 (4), 1415–1436. DOI: [10.5937/socpreg54-28533](https://doi.org/10.5937/socpreg54-28533).
- Law on the Ratification of the International Convention on the Prevention of Terrorist Bomb Attacks. *Official Gazette of the FRY – International Agreements*, no. 12/2002 [In Serbian]
- Law on Ratification of the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism. *Official Gazette of the RS – International Agreements*, no. 19/2009. [In Serbian]
- Mahoney, Ch. (2018). Empty Threats: How Extremist Organizations Bluff in Terrorist Campaigns. *Studies in Conflict & Terrorism*, 1–21, Routledge – Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2018.1514093>.
- Mijalković S. (2018). *National security*. Beograd: Kriminalističko-policijski univerzitet. [In Serbian]
- Mijalković, S., Đorđević, M. (2020). Phenomenology of Paramilitarism – Contribution to Overcoming the Terminological Dilemmas of the Language of Security Sciences. *Bezbednost*, 62 (1), 65–83, DOI: [10.5937/bezbednost2001065M](https://doi.org/10.5937/bezbednost2001065M).
- National Strategy for Preventing and Fighting terrorism for the Period 2017–2021. *Official Gazette of the RS*, no. 94/2017. [In Serbian]
- Pauwels, L., Schils, N. (2014). Differential Online Exposure to Extremist Content and Political Violence: Testing the Relative Strength of Social Learning and Competing Perspectives. *Terrorism and Political Violence*, 1–29, DOI: [10.1080/09546553.2013.876414](https://doi.org/10.1080/09546553.2013.876414).
- S. B. (2022, May 16) Serbia is no exception: False reports of bombs in B&H, Croatia, Romania and Montenegro. *Danas*, Available at: <https://www.danas.rs/svet/srbija-nije-izuzetak-lazne-dojave-o-bombama-i-u-bih-hrvatskoj-rumuniji-i-crnoj-gori/> [In Serbian]
- Sellnow, T., Littlefield, R., Vidoloff, K., Webb, E. (2009). The Interacting Arguments of Risk Communication in Response to Terrorist Hoaxes. *Argumentation and Advocacy*, 45:3, 135–150, Routledge – Taylor & Francis Group, <http://dx.doi.org/10.1080/00028533.2009.11821703>
- Stevanović, O., Mijalković, S. (2014): Terrorist signs of violence by Albanian extremists in Kosovo and Metohija. In: *Violence in Serbia – Causes, Forms, Consequences and Social Reaction*, vol. I (210–221). Beograd: Kriminalističko-policijska akademija & Hanns Seidel Foundation. [In Serbian]
- Stevanović, O. (2015). *Kumanovo Agreement*. Beograd: Kriminalističko-policijski univerzitet. [In Serbian]

- Simeunović, D. (2009). *Terrorism*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu. [In Serbian]
- Tishler, N. (2018). Fake Terrorism: Examining Terrorist Groups' Resort to Hoaxing as a Mode of Attack. *Perspectives on Terrorism*, vol. 12, no. 4, 3-13, Terrorism Research Initiative, Available at: <https://www.jstor.org/stable/26482975>
- Tomaševski, K. (1980). Causes of Terrorism. *Revija za sociologiju*, vol. X, no. 3-4, 161-171, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb. [In Croatian]
- Weinberg, L., Pedahzur, A., Hirsch-Hoefler, S. (2010). The Challenges of Conceptualizing Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, vol. 16, no. 4, 777-794, <https://doi.org/10.1080/095465590899768>.
- Weinberg, L., Pedahzur, A. (2010). Suicide Terrorism. *Religion Compass* 4/4, 234-244, <https://doi.org/10.1111/j.1749-8171.2009.00206.x>.
- Šuvaković, U. (2020). On the Methodological Issue of Uncritical Adoption of Concepts Using the Example of the Concept of "Social Distance" during the COVID-19 Pandemic. *Sociološki pregled*, 54 (3), 445-470. DOI: [10.5937/socpreg54-27896](https://doi.org/10.5937/socpreg54-27896).
- Šuvaković, U. (2011). A century of separatist violence by Kosovo Albanians against Serbs and other non-Albanian citizens (1912-2012). In: D. Maliković, U. Šuvaković, O. Stevanović (eds.). *Political Violence* (143-166). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini. Available at: https://drive.google.com/file/d/1_74D-vX014Rw-SymzUhRTgNCJhUYIYDx2/view [In Serbian]